

GÖÇ VE MÜLTECİ KONULU RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ İNCELENMESİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Melike Rüya ARICI¹, Sonnur İŞİTAN²

1 Öğretmen, Balıkesir Sındırgı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Ar-Ge Birimi, mra.melike@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3768-742X.

2 Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi AD, sonnurisitan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1998-0446.

Geliş Tarihi: 28.06.2021 Kabul Tarihi: 04.08.2021 DOI: 10.37669/milliegitim.958764

Öz: Bu çalışmanın amacı ülkemizde erken çocukluk dönemine (3-8 yaş) yönelik göç ve mültecilik konulu resimli kitapları tespit etmek ve bu kitapların içerik ve resimleme özelliklerini incelemektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubunu, ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 3-8 yaşa hitap eden göç ve mültecilik konusunu işleyen 20 resimli öykü kitabı oluşturmaktadır. Araştırmada kitapların niteliklerini belirlemek için Deniz ve Gönen (2020) tarafından geliştirilen “Resimli Öykü Kitaplarını Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Kitapların içerik analizleri, Temur (2019) tarafından geliştirilen “Kitap Analiz Formu” ile incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda kitapların çoğunluğunda; resimlemelerde canlı renklerin kullanıldığı, doğrudan göç ve mültecilik konusunun ele alındığı ve kitaplarda çoğunlukla insan karakterler olduğu saptanmıştır. Çalışma sonucunda sınıf ortamında farklı kültürler ve göç ve mültecilik temasına yönelik nitelikli kitapların bulundurulması gerektiği, farkındalık sağlamak amacıyla bu tür kitaplardan faydalanarak okuma uygulamalarına yönelik araştırmalar yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: kapsayıcı eğitim, okul öncesi eğitim, çok kültürlü çocuk kitapları, göç ve mültecilik, resimli kitaplar

ANALYSIS OF CHILDREN'S PICTURE BOOKS ABOUT IMMIGRATION AND REFUGEES

Abstract:

The aim of this study is to determine the children's picture books about immigration and refugee for early childhood (3-8 years old) in our country and to examine the content and illustration features of these books. Qualitative research method was used in the study. The sample of the research consists of 20 picture story books that deal with the subject of immigration and refugee. Children's Picture books determined by the criterion sampling method. In the research, the "Picture Story Books Evaluation Scale" developed by Deniz and Gönen (2020) was used to determine the qualifications or properties of the books. The content analysis of the books were examined with "Book Analysis Form" developed by Temur (2019). As a result of the study, in the majority of the books; It has been determined that vivid colors are used in the illustrations, the subject of direct immigration and refugee, and there are mostly human characters in the books. As a result of the study, it has been suggested that there should be qualified books on different cultures, immigration and refugee themes in the classroom environment, and researches should be conducted on reading practices by making use of such books to raise awareness.

Keywords: inclusive education, preschool education, multicultural children's books, migration and refugee, picture books

Giriş

Okul öncesi döneme yönelik çocuk kitapları, başlangıçta oyun arkadaşı görevini gören, çocuğun tüm gelişim alanlarını destekleyen önemli araçlardır. Okul öncesi dönemde çocuklara hitap eden kitaplara genel olarak resimli kitaplar denilmektedir (Gönen, 2013).

Çocukların nitelikli kitaplarla erken yaşta karşılaşması, onları pek çok açıdan destekleyerek uygun davranışlar edinmelerini, düşünmelerini ve eleştirel becerilerini geliştirmektedir (Karatay, 2011). Fletcher ve Reese (2005), yaptıkları derleme çalışmasında, üç yaştan küçük çocuklara kitap okumanın üç yaş sonrası çocuklara okumaktan okuma kalitesi ve okuma sıklığı açısından farklılıkları olduğuna değinmişlerdir. Ebeveynler, okul öncesi çocuklarına kitap seçerken daha küçük yaş grubundaki çocuklara oranla daha karmaşık konuları ele alan kitapları seçmektedir. Kitaplar, okuma etkileşimlerinin önemli bir ögesi olmasına rağmen, çok az araştırmacı metnin doğasının çocuklarla okumanın kalitesini nasıl etkileyebileceğini incelemiştir. Ancak yaş,

metin türleri ve çocukların bu okuma etkinliğine katılımı arasında önemli etkileşimler olabilir. Erken yaşlarda başlayan okuma etkinlikleri sırasında çocuğun mizaç ve dil özellikleri oldukça önemliken okul öncesi dönemde bu etkiler azalabilir ve tekrarlanan okumaların oranında düşüşler yaşanabilir. Düzenli yapılan okuma etkinlikleri, okuma stratejilerinin, çocuğun gelişim düzeyine uygun hale gelmesine yardımcı olacağı gibi aynı zamanda çocuğun özerkliğini de destekler (Fletcher ve Reese, 2005).

Nitelikli çocuk kitapları, işlenen temanın üzerine düşünülmesine ve yorumlanmasına izin verir. Karagöz (2018), resimli kitapların aynı zamanda karakter eğitiminde de etkili kitaplar olacağını belirtmiştir. Çocuk, karşılaştığı kitapta ele alınan konunun vermek istediği mesajın yanı sıra alt metinlerdeki mesajları ve karakterin o kitap için özelleştirilme durumlarına da dikkat edebilir. Karakterle özdeşim kurarak kendi hayatından izler bulabilir ya da farklı hayatların var olduğunu da algılayabilir.

Resimli çocuk kitapları, çeşitli kültürlere, çevreye, yaşadığımız çağın sorunlarına dikkat çekici çeşitlilikte konuları da içerebilir (Lukens, Smith ve Coffel, 2021). Çocuk kitaplarında ele alınan konunun aktarılışı ile ilgili yaygın görüşlerin arasında çocuğa göreliliğin esas alınarak çocuğun anlamlandırabileceği iyilik, sevgi, mutluluk gibi konuların ele alınmasının yanı sıra ölüm, yalnızlık ve savaş gibi konuların da anlatılabileceği vardır. Çocuğa görelilik ilkesi, yalnızca konunun seçiminde değil, konunun ele alınış biçimi üzerinde de dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur (Yılmaz ve Yakar, 2018).

Matulka'nın (2008) belirttiği gibi, resimli kitaplar için ciddi konuların tema olarak seçilmesi, resimli kitapların daha az ilgi çekeceği varsayımını doğurmuştur. Ancak barış, azim, cesaret gibi temalar her yaş grubu için yeterince ilgi çekici olabilir. Resimli kitaplardaki çizimler bu temalar için metne destek sağlar. Günümüzde resimli kitap türleri, içerik ve biçimsel olarak genişleyen bir çeşitliliğe sahiptir. Kitaplar, savaşın etkileri, yoksulluk, göç ve engellilik gibi pek çok konuyu ele almaktadır (Lynch Brown, Tomlinson ve Short, 2014).

Çocuk kitaplarında her konunun ele alınabileceği görüşünün gelişmesiyle birlikte sorun odaklılık kavramına dikkat çekilmiştir (Yılmaz ve Yakar, 2018). Her yaşta okuyucuya uygun olacak şekilde işlenen eşitsizlik, adalet, şiddet ve felaketler gibi tarihi olayları anlatmak okuyuculara farkındalık kazandıracaktır. Bu tür kitaplar gerçekçi kurgunun alt türü olan "Sorun Merkezli Öyküler" olarak karşımıza çıkmakta ve kahramanın yaşadığı bir sorun üzerine inşa edilmektedir (Lukens, Smith ve Coffel, 2021). Sorun merkezli olarak adlandırılan kitaplar; kişilerin hem bireysel hem de toplumsal becerileri üzerinde olumlu etkilere sahiptir ve kişinin hayatında karşılaştığı problem durumlarını sorgulamasını kolaylaştırır (Şirin, 2012). Yılmaz ve Yakar (2018), sorun odaklı çocuk edebiyatını, çocuğun kitaplar aracılığı ile birtakım sorunlarla yüzleştiği ve bu sorunlarla baş edebilme becerisini kazandığı kitaplar olarak tanımlamıştır. İştan (2013), özel ve baş etmesi zor olan konulara yönelik çocuk kitaplarını "Özel

Amaçla Yazılmış Çocuk Kitapları” veya “Özel Temalı Çocuk Kitapları” olarak ifade etmiştir.

Yaşamın doğası gereği çocuklar, ölüm, şiddet gibi onları duygusal açıdan zorlayacak hassas olaylarla karşı karşıya kalabilir ya da bu tür durumları deneyimleyebilir. Karşılaşılan bu zor koşullara farkındalık geliştirmek amacıyla kitaplarda bu tür konuların yer alması çocuklara farkındalık ve bilgi sağlamak amacıyla doğru ve gereklidir (Aslan, 2014). Yılmaz ve Destegüloğlu (2021), çocukların kitap karakterlerinden etkilendiklerini ve kitap karakterlerinin, akıl yürüten ve işbirliğine açık bireyler olmasının çocuklar için daha uygun olacağını vurgulamışlardır. Ancak bu tür hassas konularda çocuklara yönelik yazılan kitaplar için yazarlar ve yayınevleri bu tür konuları işlerken toplumsal değerlere karşı hassasiyet göstermeli, konuyu ele alırken çocuğun yaş ve gelişim özelliklerine dikkat etmeli, kitaplar çocukların topluma ait olma duygusunu geliştirmelidir. Bu amaçla yazılmış kitaplar sayesinde bu tür konularla karşılaşan çocuklar yaşamın gerçekleri hakkında bilinçlenecektir (Bulut, 2018).

Göç ve Mülteci Konulu Resimli Kitaplar

Göç; “Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi.” olarak; Mülteci ise, “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaş olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” olarak tanımlanmıştır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s.35). Ülkemizde göç eden ve mülteci olan bireylere yönelik yasal ve hukuksal 1961 yılında Cenevre Sözleşmesi ve 1967 yılında “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol” ile belirlenmiştir. Türkiye bu sözleşmelerle birlikte “Coğrafi sınırlama ilkesini kabul ettiğinden, 2014 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda düzenlendiği üzere yalnızca Avrupa’dan gelen sığınmacılar ülkemizde mülteci olarak adlandırılmaktadır”(Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s.65). Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. Maddesi çerçevesinde hazırlanan yönetmeliğe göre Geçici Koruma; “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınmayan yabancılara sağlanan koruma” olarak ifade edilir. Bu yönetmelikle birlikte Türkiye’deki Suriyelilere “geçici koruma” statüsü verilmiştir (MEB, 2020, s.11).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021) tarafından yayınlanan istatistiklere göre “ülkemizdeki geçici koruma kapsamında Suriyeli toplam mülteci sayısının 3.681.531 ve 0-9 yaş aralığında 1.066.203 çocuğun bulunduğu bilinmektedir. Göç eden bireyler kendi ülkelerinde korku ve endişeli hissederek, çoğu zaman kısa süre içinde ülkelerinden ayrılarak yeni bir ülkeye gelebilirler. Dil farklılıkları nedeniyle başkalarıyla iletişim kurmakta zorlanırlar. Sahip oldukları önceki yaşamları bilinmemektedir ya da bilinse bile yeni ülkenin kültürü ile etkileşim gerçekleşmez. Bu nedenle göç eden bireyler yeni ülkelerinde yalnız kalabilirler (Hope, 2008).

Özel temalı öyküler olarak nitelendirilen zorlu temaların ele alındığı konulardan biri de mültecilik ve göç konusudur (Bulut, 2018). Sever (2021), hassas konuları ele alan iyi nitelikte çocuk kitabı yazmak için yazarların öncelikli; “Çocuklara hangi konular anlatılabilir? Farklı sosyo-kültürel şartlarda olan çocukları anlatmada temel öğeler nelerdir? Çocuk kitaplarında özel temalarda olması gereken evrensel öğeler nelerdir? sorularını düşünmeleri gerektiğini belirtmiştir. Çocuklara yönelik mültecilik temalı kitaplar, tarihi ve coğrafi olarak pek çok farklı yere ve duruma dikkat çekebilir, bireysel yaşantıları yansıtabilir ve mültecilik deneyimini aktarabilir. Mültecilik, farklı deneyimler hakkında farkındalık oluşturmak amacıyla kullanılacak dikkat çekici bir temadır. Çocuklar, mültecilik temalı çocuk kitapları ile günümüzde pek çok çocuğun yaşamlarında uğraşmak zorunda kaldığı korku ve endişeleri, bilinen yanlışları ve medyanın yansıttıklarını algılayabilir (Hope, 2008).

Ülkemize göç etmiş çocuk sayısı oldukça fazladır ve sayının artması yalnızca eğitim alanında değil, toplumun her alanında yeni düzenlemeler gerektirmekte ve edebiyat eserleri de bu yeni düzene göre şekillenmektedir. Bu nedenle göç ve mülteci olma konusunu işleyen kitapların sayısının gün geçtikçe ihtiyaç nedeniyle arttığı görülmektedir. Mültecilik ve göç konusunu işleyen kitaplar sayesinde çocuklar farkındalık geliştirerek duyarlı yaklaşımlar kazanabilmektedir (Bulut, 2018). Ülkemizde göç etmek zorunda kalan çocuklara yönelik planlanan kapsayıcı eğitim, çocukların yaşadıkları farklı sorunlara yönelik çözümler sunmayı hedeflemektedir. Bu sayede hangi koşulda olursa olsun çocukların eğitime erişimlerini kolaylaştırmak ve çocukların topluma dahil edilmesini ve onları olumsuz durumlardan (suç, ekonomik ve cinsel sömürü gibi) korumayı amaçlamaktadır (Uğur, 2019). Savur (2019), çocuk kitaplarında mülteci olma durumunun ele alınacak konular arasında olduğunu ve çocuk kitaplarının toplumsal gerçeklerden bağımsız olmadığını, bu tür kitapların çocukların empati becerilerini geliştireceğini belirtmiştir.

Baghban (2007), bu konu hakkındaki kitapların önemine dikkat çekerek bu tür kitaplar sayesinde çocukların sosyal ve kültürel deneyimleriyle ilgili sınıfta bulunan materyallerin öğrenmeye karşı istek ve ilgiyi arttırdığını belirtmiştir. Öğretmenler farklı bir kültürün özelliklerini yansıtan kitaplara sınıfta yer verdiklerinde çocuklar diğer çocukların nasıl hissettiklerini anlayabilir, ayrıca göçmen çocuklar da kendi deneyimlerinin okunmaya değer olduğunu ve yalnız olmadıklarını hissedebilirler (Baghban, 2007). Aynı zamanda mültecilik ve göç etme ile ilgili resimli kitaplar, korku, endişe, kafa karışıklığı gibi bir dizi evrensel duyguya hitap etmektedir. Bu kitaplar şefkat, empati, hoşgörü, çatışma çözümü ve insan haklarına saygı gibi konuları keşfetmek için kullanılacak etkili birer öğretim elemanına dönüşürler (Dolan, 2014).

Hope (2008), dünyanın her yerinde gün geçtikçe artan mülteci çocuklar sayesinde dünyanın sınıfa taşındığını vurgulamaktadır. Okulların önyargı ile baş etmesi zaman alabilir ancak okulların mülteci durumunu normalleştirme ve kabul etme potansiyeline sahip olması çok önemlidir. Kitaplar bunun için en uygun ortamı yaratırlar. Fark-

lıklara ilişkin nitelikli kitaplarla erken yaşlarda karşılaşılmasının sınıflardaki arkadaşlıklarla ilişkilendirilmesini, paylaşım dâhil olmayı eğitim sürecinin olağan bir parçası haline getirecektir. Dolan (2013), göç ve mülteci temasını ele alan resimli kitapları eleştirel okuyazarlığa katkısı açısından incelemiştir. İncelenen kitaplarda kurgunun, kişisel tanıklıklar; kayıp ve yalnızlık, kimlik; dayanıklılık, yolculuk; kargaşa ve kaos, yeni bir ülkeye yerleşme süreci; yeni bir ülkede zorluklar ve deneyimler gibi bir dizi tema etrafında şekillendiği görülmüştür. Araştırmada yer alan bu kitapların sınıf içinde kullanılmasının eleştirel düşünme becerisine katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

Ülkemizde konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakılacak olursa konunun oldukça yeni olduğu ve sınırlı sayıda çalışma bulunduğu söylenebilir. Balta (2018), konu ile ilişkili kitapları kültürleşme modeli perspektifinden değerlendirmiştir. Kitapların temel hedefinin mültecileri anlamak olduğu vurgulanmıştır. Bulut (2018), çalışmasında çocuklara yönelik hazırlanmış edebiyat eserlerinde mülteci olmanın nasıl işlendiği incelemiştir. Çalışmada çocuk kitaplarında mülteci kimliğinin sunuluşu ve bu metinlerin mültecilik konusunu işleme biçimleri ele alınmıştır. Bir diğer çalışma Temur (2019), tarafından yapılmış ve çocuk kitaplarında göçmenlerle ilgili yer alan ifadeler, zaman ve hikayede geçen yerlere ilişkin özellikler incelenmiştir. İncelenen kitapların bir kısmında göç eden bireylerin olumsuz tasvir edildikleri, göç eden kişilerin evsiz kişiler olarak belirtildiği, olumsuz özelliklere sahip (yıkıntılar, kırık dökük, kirli vb) yerlerde yaşamak zorunda kaldıkları sonuçlarına ulaşmıştır.

Başka bir çalışmada Melanlıoğlu (2020), göç ve mültecilik konulu beş çocuk kitabını duyarlık eğitimi açısından incelemiştir. Beş kitapta saptadığı temalar; sevgi, kültürel farklılık, aile, toplumsal uzlaşma, doğa bilinci, temel ihtiyaçlar, başkalarına yardım etme ve dilsel duyarlıktır. Savur (2019), 2012-2019 yılları arasında yayımlanan mültecilik konulu çocuk edebiyatı eserlerini incelemiş ve değerlendirdiği 13 kitabın göç eden çocuklar ve ailelerini anlattığını, karakterlerin göç ederken ve sığındıkları ülkede yolculuk sırasında yaşadıklarını anlattığını saptamıştır.

Gök ve Mülayim (2021), 39 adet resimli çocuk kitabını kapsayıcı eğitim açısından incelemişler ve çalışma sonucunda incelenen kitaplarda göç-taşınma konularına, farklı sosyo-kültürel özelliklere (dil, din, yerleşim yeri, ekonomik düzey, cinsel yönelim) sahip olmaya ve ailede yaşanan değişimlere (ölüm, boşanma, yeniden evlenme-evlat edinme) yer verilmediğini saptamışlardır. Bu tür kitapların sayısının artması gerektiğini belirtmişlerdir.

Çocuklara her türden farklı kitap sunmak önemlidir. Çok kültürlü, farklı kültürleri anlatan kitapları okul ve sınıf kitaplıklarına eklemek, çocukların göç temalı kitapları tartışmasını sağlamak eğitim programını daha kapsayıcı hale getirmektedir. Çocuklar, göç eden bireylerin sorunlarını ve insanları evlerini terk etmeye iten faktörleri tartışabilirler. Sesli kitap okuma uygulamaları tüm sınıf seviyelerinde faydalı olabilmektedir (Cummins, 2016). MEB (2013), Okul Öncesi Eğitim Programı'nda "Farklı kültürleri ta-

nıma ve farklılıklara saygı” ile ilgili kazanım ve göstergeler yer almaktadır. Bu sebeple farklı koşullarda yaşayan tüm çocukların eğitim ortamlarında ve sosyal hayatlarında akran kabullerini sağlamak, çocuklar için olumlu sınıf ortamı oluşturmak için çocuk kitaplarından faydalanılabilir. Özellikle ülkemizde son yıllarda geçici koruma altında olan çocuk sayısı düşünüldüğünde eğitim ve edebiyat ürünleri büyük önem kazanmaktadır. Erken çocukluk eğitim ortamlarında, çocukların birbirlerinin benzer ve farklı özelliklerini kavraması, farklı kültürleri öğrenmesi ve saygı duyması, insanların neden göç etmek zorunda kaldıklarını algılayabilmesi için öğretmenlere ve çocuklara rehberlik edecek konu hakkında yazılmış çocuk kitaplarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple çalışmanın amacı, ülkemizde erken çocukluk dönemine (3-8 yaş) yönelik göç ve mültecilik konulu nitelikli resimli kitapları tespit etmek ve kitapların içerik ve resimleme özelliklerini olması gereken ölçütler bağlamında değerlendirmektir. Alanyazına bakıldığında erken çocukluk dönemine yönelik göç ve mülteci konulu kitapların içerik ve resimlerini detaylı inceleyen çalışmalar sınırlı olduğundan çalışma sonuçlarının alandaki bu boşluğu doldurmak için katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Göç ve mülteci temalı resimli çocuk kitaplarını incelemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. *“İlişkilerin, faaliyetlerin, durumların veya materyallerin niteliğini inceleyen çalışmalar nitel araştırma olarak tanımlanabilir. Nitel araştırmalar, belirli bir olay veya olguyu ele alarak ayrıntılı incelemek yerine tanımlama yapar”* (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2006, s.426). Çalışma, doküman incelemesi deseni ile yapılmıştır. *“Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmada doğrudan gözlem ve görüşmenin olanak sağlamadığı araştırmanın geçerliliğini arttırmak amacıyla, çalışılan araştırma problemiyle ilişkili yazılı ve görsel materyaller ve malzemeler de araştırmaya dahil edilebilir”* (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189). Bu materyallerden elde edilen bilgiler seçilip birbiriyle ilişkilendirilerek anlamlandırılır (Bowen,2009). Bu çalışmada, resimli çocuk kitaplarındaki göç ve mültecilik konusunun nasıl ele alındığı, resimlemelere nasıl yansıtıldığı araştırıldığı için doküman incelemesi tercih edilmiştir.

Nitel araştırmalarda verileri toplamak ve analiz etmek için gözlem, görüşme ve içerik analizi kullanılır (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2006). Bu çalışmada çalışma grubunu oluşturan kitaplar, içerik analizi kullanılarak değerlendirilmiştir. *“İçerik analizi, yazılı metinlerin içindeki kavramları ve ilişkileri belirlemek, metinlerdeki iletileri analiz ederek çıkarımlarda bulunmak amacıyla kullanılır”* (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020, s.259). İçerik analizi, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar altında bir araya getirerek onların belirli bir düzende yorumlanmasını sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, erken çocukluk dönemine hitap eden (3-8 yaş) göç ve mülteci konulu resimli çocuk kitapları oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. “Ölçüt örnekleme yönteminde önceden belirlenmiş ölçütler vardır. Bu ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulacağı gibi önceden belirlenmiş bir ölçüt listesi de kullanılabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.122). Belirlenen bu ölçütleri karşılayan olay ya da olgulara araştırmada yer verilir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak vd., 2020). Araştırma için kitapların belirlenmesinde aşağıdaki ölçütler yer almaktadır.

Resimli kitaplar; (1) erken çocukluk dönemindeki çocuklara hitap eden (3-8 yaş), (2) göç ve mültecilik konusunu işleyen, (3) nitelikli resimli çocuk kitabı özelliklerine sahip kitaplar olarak belirlenmiştir. Bahsedilen ölçütlere göre konu ile ilgili kitaplara çeşitli yayınevi internet siteleri ve sosyal medya aracılığı ile ulaşılmış ve toplamda 23 kitaba erişilmiştir. Kitaplardan 2’si yaş grubu özellikleri ölçütünü karşılamadığı için; 1’i de konu ile ilişkilendirilemediği için çıkarılmıştır. Toplamda 20 resimli kitap araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Resimli Öykü Kitaplarını Değerlendirme Ölçeği

Araştırmada kitapların nitelikli resimli çocuk kitabı olma ölçütünü karşılayıp karşılamadıkları Deniz ve Gönen (2020) tarafından geliştirilen “Resimli Öykü Kitaplarını Değerlendirme Ölçeği” ile belirlenmiştir. Bu ölçek yeterli (3), kısmen yeterli (2), yetersiz (1) şeklinde puanlanan derecelendirme ölçeğidir. Ölçeğin KMO değeri .92 olarak bulunmuştur. Ölçeğin iki bölümü vardır ve toplam 21 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .94 olarak hesaplanmıştır. Yapılan çalışma sonucunda ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik açısından kullanılabilir olduğu saptanmıştır. Buna göre, çalışmada incelenen kitaplar, bu ölçek üzerinden “yeterli” puan kategorisinde puan alan kitaplar şeklinde belirlenmiştir.

Kitap Analiz Formu

Çalışma kapsamında incelenen kitapların özellikleri Temur (2019) tarafından geliştirilen “Kitap Analiz Formu” kullanılarak içerik analizi yapılmıştır. Bu form, Temur (2019) tarafından alanyazın taraması yapılarak ve Tomeka S. Berry’nin (1999) çalışmasından yararlanılarak ilkökul çağındaki çocuklara yönelik olarak geliştirilmiş, kitap içeriklerine göre temalar oluşturulmuştur (akt; Temur, 2019). Çalışma kapsamı 3-8 yaşa hitap eden kitaplar olduğundan bu formda incelenen kitaplar formda yer alan “Resimleme Özellikleri, Olay Örgüsü ve Karakter Özellikleri” başlıkları altında analiz edilmiş, kitap içeriklerine göre bazı temalar çıkarılmış ve yeni tematik kodlamalar eklenmiştir.

Belirlenen kitapların, “Kitap Analiz Formu” na göre içerik analizleri yapılmıştır. İçerik analizi sırasında cevap aranan temel sorular şu şekildedir:

- 1) Göç ve mültecilik temalı resimli kitaplarda yer alan resimlerin özellikleri nelerdir?
- 2) Göç ve mültecilik temalı resimli kitaplarda yer alan karakterlerin özellikleri nelerdir?
- 3) Göç ve mültecilik temalı resimli kitaplarda yer alan olay örgüsü ile ilgili özellikler nelerdir?

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla kitaplar iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Gözlemciler arası güvenilirlik için Miles ve Huberman’ın (2015) önerdiği formül kullanılmış ve gözlemciler arası uyum yüzdesinin % 88 olduğu görülmüştür. Uyum yüzdesi %70’in üzerindedir bu sebeple çalışmadaki veriler güvenilir kabul edilmiştir (Miles ve Huberman, 2015).

Çalışmanın bulguları betimsel olarak yüzde ve frekans bilgileri kullanılarak analiz edilmiştir. Aşağıda Şekil 1’de resimli kitapların hitap ettiği yaş grupları, yerli-çeviri olma durumu, sayfa sayıları ve “Resimli Öykü Kitaplarını Değerlendirme Ölçeği” ’ne göre aldıkları puanlar verilmiştir.

Şekil 1. Kitap Künye Bilgileri

Kitap Kodu	Yaş Grubu	Yerli/ Çeviri	Sayfa Sayısı	Alınan puan
G-1	5+	Çeviri	32	55
G-2	3+	Çeviri	32	57
G-3	4+	Çeviri	48	57
G-4	4+	Çeviri	32	61
G-5	4+	Çeviri	44	61
G-6	6+	Yerli	40	56
G-7	4+	Çeviri	32	58
G-8	6+	Yerli	40	58
G-9	6+	Çeviri	27	58
G-10	4+	Yerli	32	58
G-11	5+	Çeviri	32	57
G-12	4+	Yerli	28	59
G-13	5+	Çeviri	32	56
G-14	3+	Çeviri	32	61

Göç ve Mülteci Konulu Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi

G-15	5+	Çeviri	44	53
G-16	5+	Çeviri	48	61
G-17	4+	Çeviri	36	58
G-18	5+	Yerli	24	50
G-19	6+	Çeviri	40	59
G-20	6+	Çeviri	32	58

Şekil 1'e göre kitapların 9'u 3-4 yaş; 6'sı 5-6 yaş ve 5 tanesi 6 yaş ve üzeri çocuklara hitap etmektedir. Kitapların 15 tanesi çeviri; 5 tanesi de yerli kitaptır. Resimli Öykü Kitaplarını Değerlendirme Ölçeği'ne göre kitaplar "yeterli" puan kategorisinde puan almıştır. Alınan en yüksek puan 61, en düşük puan da 50 puandır.

Etik Kurul İzni

Araştırma nitel desende planlanmıştır ve çalışmada resimli kitapların içerik analizleri yapılmıştır. Bu sebeple bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir. Bununla birlikte makale yazım sürecinde araştırma ve yayın etiği kurallarına uyulmuştur. Kitaplardan yapılan alıntılarda ve örnek resimlerin kullanılmasında kitaplarda yer alan telif hakkı uyarılarına dikkat edilmiştir. Kitapların iç kapak kısımlarında yer alan telif hakkı bilgilendirme yazılarına bakılarak makaleler için "kaynak gösterilerek tanıtım için alınacak kısa alıntılar yapılmasına" izin verdiği yazılı olan kitaplardan alıntılara telif haklarını ihlal etmeyecek düzeyde yer verilmiştir. Çalışmada yer verilen kitap görselleri için yaynevlerinden elektronik posta yoluyla izin alınmıştır. Araştırmanın bulgular kısmında alıntı yapılan kitaplar metin içinde kitap ve yazar ismi verilerek metin içi kaynak olarak gösterilmiştir. Çalışmada incelenen kitap listesi Ek-1 olarak çalışma sonunda verilmiştir. Kitapların ilk araçtan aldığı puanlar için gizlilik esaslarına uyularak kitaplara kod numarası verilerek sunulmuştur. Çalışmada kullanılan iki araç için de aracı geliştiren araştırmacılardan elektronik posta yolu ile izin alınmıştır.

Bulgular

Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular (Göç ve mültecilik temalı resimli kitaplarda yer alan resimlerin özellikleri nelerdir?)

İncelenen kitaplarda, göçmen çocukların fiziksel özelliklerinin nasıl olduğu, göçmen çocukların resimlerde ön planda mı yoksa arka planda mı olduğu ve resimlerde ağırlıklı olarak kullanılan renkler bulgularına yer verilmiştir.

Fiziksel özellikler için vücut parçalarının birbirine oranı, kitaptaki diğer nesnelere orantılı bir çizime sahip olup olmadığı gibi durumlar dikkate alınmıştır. Ayrıca karakterlerin giysileri, ırksal farklılıkları (ten, saç ve göz rengi gibi) incelenmiştir.

Tablo 1. Göç ve Mülteci Temalı Resimli Kitaplarda Yer Alan Resimlerin Özellikleri

Kitaplarda Yer Alan Resim Özellikleri	Toplam			
	n	%	n	%
Karakterler orantılı çizilmiş	9	45.0	20	100.0
Karakterler orantsız çizilmiş	7	35.0	20	100.0
Karakterler gölge gibi çizilmiş	4	20.0	20	100.0
Karakterler ön planda	18	90.0	20	100.0
Karakterler arka planda	2	10.0	20	100.0
Resimler canlı, parlak renkte	13	65.0	20	100.0
Resimler açık ve pastel renkte	7	35.0	20	100.0

Tablo 1’de göç ve mültecilik temalı resimli kitaplarda yer alan resimlerin özellikleri verilmiştir. Buna göre 9 kitapta (%45.0) resimlerde mülteci karakterler orantılı; 7’inde (%35.0) orantsız vücut çizimlerine sahiptir. Kitapların 4 tanesinde (%20.0) karakterler bir gölge gibi çizilmiştir. Orantsız vücut çizimlerine sahip karakterler bazı resimlerde duyguları ön plana çıkarmak amacıyla daha büyük kafa, daha büyük göz ya da uzun kollar çizilmiş şekilde resmedilmişlerdir. Ayrıca bir kitapta ev içindeki bir çocuğun kafası oldukça büyük resmedilmiş ve özgür olamama durumu vurgulanmıştır. Bazı kitaplarda ise kendi ülkelerinde daha net resmedilen karakterler göç yolculuğu sırasında gittikçe küçülen ve soluklaşan birer gölge şeklinde resmedilmiştir. Kitapların 18 tanesinde (%90.0) göç eden ya da ülkeleri işgal altına alınan karakterler ön planda resmedilmiş, bu durum karakterlerin ifadelerine endişe, korku, hüznün olarak yansıtılmıştır. Kitapların 2 tanesinde (%10.0) ise karakterler arka planda resmedilmiş ve duygu ifadelerine net olarak yer verilmemiştir.

Resim 1. Tanık ve Beyaz Karga, Kutup Yıldız Kolektifi ve Güran S. (s:29, 2018: Sarıga Yayınları)

Resim 1’de “Tarık ve Beyaz Karga” (Kutup Yıldız Kolektifi ve Güran, 2018, s.29) isimli kitaptan bir görsel verilmiştir. Görüldüğü gibi ana karakter olan çocuk ve onun ailesi, aile bireyleri net olarak anlaşılacak biçimde resmedilmiştir. Resimde çocuk, heyecanla bir şeyler anlatmakta ve diğer aile bireyleri çocuğu dinlemektedir. Vücut parçaları (eller, ağız, kulaklar vb.) orantılı ve duygular yüz ifadelerinde açıkça belirtilmiştir.

Sayfalarda ağırlıklı kullanılan renklere bakıldığında, incelenen 13 kitapta (%65.0) canlı, göz alıcı, parlak renkler kullanılırken, 7 kitapta (%35.0) daha açık tonlar ve pastel renkler tercih edilmiştir. Canlı renklerin kullanıldığı 6 kitapta (%30.0) savaş ve göçün resmedildiği sayfalar koyu renklerle resmedilmiş bu sayfalarda ağırlıklı olarak siyah, gri, koyu yeşil, lacivert renkleri kullanılmıştır. Üç kitapta (%15.0) karakterler birer gölge gibi resmedilmiş, duygular beden dillerine yüklenen yorgunluk, kaçışma vb. durumlarla ifade edilmiştir. Ayrıca bir kitapta suluboya tekniği ile birbirine karışan renklerle resmedilmiş resimler hakimdir. Sayfalarda koyu renkler hakim olup siyah, gri, mavi, kırmızı gibi renkler birbiri ile karıştırılmıştır. Bir kitapta (%5.0) duvarla ikiye ayrılmış bir şehir resmedilmiş, evleri ellerinden alınan insanların yaşadığı alanlar koyu kahverengi ve soluk şekilde resmedilirken, ülkenin yeni sahiplerinin yerleşim yerleri kırmızı, yeşil ve açık mavi renkleriyle resmedilmiştir. Kitabın sonunda umuda vurgu yapılarak meyve ağacı çizilmiş ve bu sayfa diğerlerden çok daha belirgin ve canlı yeşil renk tonlarıyla vurgulanmıştır.

Resim 2. Arkadaşım Korku, Sanna F., Çev: Sevde Z. (s:2, 2020: Taze Kitap)

Resim 2’de “Arkadaşım Korku” (Sanna, 2020, s.2) isimli kitaptan bir görsel verilmiştir. Görüldüğü gibi görselde açık tonlar ve canlı renkler kullanılmıştır. Kitapta ağırlıklı olarak sarı, turuncu gibi sıcak renkler ve tonları kullanılmış, ayrıca yeşil, mavi ve pembe gibi renklerin açık tonlarına yer verilerek renklerde denge sağlanmıştır.

Tablo 2. Göç ve Mültecilik Temalı Resimli Kitaplarda Yer Alan Karakterlerin Fiziksel Özellikleri

Karakterlerin Üzerindeki Giysiler ve Görünümleri	Toplam			
	n	%	n	%
Kirli-yıpranmış görünüm	3	15.0	20	100.0
Temiz- iyi görünüm	15	75.0	20	100.0
Belirsiz	2	10.0	20	100.0
Karakterlerin ırksal farklılıklarına dikkat çekilmiş	4	20.0	20	100.0
Karakterler arasında ırksal farklılıklar bulunmamaktadır	16	80.0	20	100.0

Tablo 2’de göç ve mültecilik temalı resimli kitaplarda yer alan karakterlerin fiziksel özellikleri verilmiştir. Üç kitapta (%15.0) savaş, göç ve mültecilik doğrultusunda ilerleyen kitaplarda giysilerin kirlenmesi, eskimesi, saçların dağılması, resimlerdeki diğer karakterlerden daha yorgun ve solgun görünmesi aşamalı olarak yansıtılmıştır. Bu da sürecin zorluğuna dikkat çekmektedir. On beş kitapta (%75.0) karakterler temiz giysilerle resmedilmiş, diğer karakterlerden farklı şekilde resmedilmemiştir. İki kitapta (%10.0) karakterler çizilirken keskin çizgiler kullanılmaktan kaçınılmış, fiziksel özellikler net şekilde gösterilmemiştir. Yine 1 kitapta (%5.0) göçmen karakterler yeni ülkenin insanlarından farklı resmedilmiştir. Dört kitapta (%20.0) yemek, giyim, ten rengi ve gidilen ülkelerin özelliklerini yansıtan yerlerde bulunan (örneğin: Japonya’nın kiraz bahçeleri) ve çocuklar arasındaki ırksal farklılıklar resmedilmiştir. Bir kitapta (%5.0) farklı bir resimleme stili olarak taştan heykeller kullanılmış, göç eden heykellerde ağır yükler taşıdıkları resmedilmiş ancak yeni ev sahibi ülkenin karakterleriyle farklılıklar vurgulanmamıştır.

Resim 3. Taştan Adımlar Bir Mülteci Ailenin Yolculuğu, Ruurs M. (s:25-28, 2017: Nesin Yayınları)

Resim 3'te "Taştan Adımlar Bir Mülteci Ailenin Yolculuğu" (Ruurs, 2017, s.25-28) adlı kitaptan bir görsel verilmiştir. Taştan heykellerin dijital ortama aktarılması yoluyla resimlenen kitapta ev sahibi ülke ve mülteci karakterler birbirinden farklı yansıtılmamış yalnızca yolculuğun son bulduğunu belirten resimlerde karakterlerin taşıdığı yükler artık gösterilmemiştir. Karakterler yeni yuvanın verdiği güven duygusuyla daha dik ve daha güvenli şekilde heykellere yansıtılmıştır.

Resim 4. Tarık ve Beyaz Karga, Kutup Yıldız Kolektifi ve Güran S. (s:27, 2018: Sarıgaga Yayınları)

Resim 4'te "Tarık ve Beyaz Karga" (Kutup Yıldız Kolektifi ve Güran, 2018, s.27) adlı kitaptan bir görsel verilmiştir. Görselde ana karakter olan çocuğun saç rengi ve biçimi (sarı ve kıvrıkcık) diğer karakterlerin saçlarından (siyah ve düz) farklılaşmaktadır. Aynı şekilde göz renkleri de ana karakterde açık yeşil, diğer karakterlerde siyah ile resmedilmiştir. Kitapta aynı ülkeye/aileye mensup insanlar benzer şekilde resmedilmiştir.

İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular (Göç ve mültecilik temalı resimli kitaplarda yer alan karakterlerin özellikleri nelerdir?)

İkinci soru için kitaplarda yer alan karakter özellikleri incelenmiştir. Karakterlerin hayali ya da gerçek hayatta karşılaşılabilecek özellikler taşıyıp taşımadığı, ana karakter ya da yan karakter olma durumu, diğer karakter ve toplumun göçmenlere bakış açısının nasıl yansıtıldığı bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 3. Göç ve Mültecilik Temalı Resimli Kitaplarda Yer Alan Karakterlerin Özellikleri

Kitap Karakterlerinin Kurgulanması	Toplam			
	n	%	n	%
Karakterler gerçek hayatta karşılaşılabılır	17	85.0	20	100.0
Karakterler hayali	3	15.0	20	100.0
Ana karakter	17	85.0	20	100.0
Yan karakter	3	15.0	20	100.0
Ev Sahibi Ülkenin Bakış Açısı				
Sahiplenici	4	20.0	20	100.0
Yok sayıcı	5	25.0	20	100.0
Sonradan benimseyici	3	15.0	20	100.0
Belirsiz	8	40.0	20	100.0

Tablo 3'te göç ve mültecilik temalı resimli kitaplarda yer alan karakterlerin nasıl kurgulandığına ilişkin bilgiler verilmiştir. İncelenen kitapların 17 tanesi (%85.0) gerçek hayatta karşılaşılabilecek özellikler göstermekte ve karakterler insan olarak kurgulanmış karakterler olarak yansıtılmaktadır. Kitapların 3 tanesinde (%15.0) ise hayvan karakterler üzerinden göç yolculuğu anlatılmıştır. İncelenen kitaplarda özellikle yaş grubu küçüldükçe hayali karakter üzerinden konunun anlatımının yapıldığı görülmüştür. Kitapların yine 17 tanesinde (%85.0) karakterler ana karakter olarak kurgulanırken 3 tanesinde (%15.0) yan karakter olarak verilmiştir. Ülkelerinden göç etmek zorunda kalan karakterler, kitapların 4'ünde (%20.0) yeni bir ülkeye ulaştıklarında ev sahibi ülke tarafından sahiplenilmiş, 5 tanesinde (%25.0) ise yok sayılmıştır. Kitapların 3'ünde (%15.0) başlangıçta kabul edilmeseler de zamanla benimsedikleri vurgulanmıştır. Sadece 1 kitapta (%5.0) ise işgal edilen ülkenin insanların kültür, yaşam tarzı gibi durumlarının da benimsendiği işlenmiştir. Ayrıca kitapların 8'inde (%40.0) göç yolculuğu süreci anlatıldığı için yeni bir yere varış işlenmemiş ve sahiplenicilik belirsiz bırakılmıştır.

Resim 5. Zafer Kimin?, Mckee D., Çev: Mutlu Ü. (s:17, 2016: Uçanbalık Yayınları)

Resim 5'te "Zafer Kimin?" (Mckee, 2016, s.17) kitabından bir görsel verilmiştir. Görselde bir ülkeye işgal için gelen askerler zamanla ülkenin insanların yaşamalarını benimsemiş ve onlar gibi yaşamaya başlamıştır. Bir süre sonra üniformalarını çıkararak ülke halkının arasına karışmış ve o ülkenin kültürünü benimsemişlerdir.

Üçüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular (Göç ve mültecilik temalı resimli kitaplarda yer alan olay örgüsü ile ilgili özellikler nelerdir?)

Bu bölümde kitaplarda, gelenek ve görenekleri, yaşayış tarzları, aile yapıları, üyeleri arasındaki ilişkiler, bireylerin sorumlulukları gibi toplumsal yönlerin nasıl ele alındığı ve olayın nasıl bir sonla bitirildiği incelenmiştir. Ayrıca kitapla etkileşime giren göçmen çocukların öz imaj ve kendilerine saygılarını nasıl etkileyeceği bulgularına da yer verilmiştir.

Tablo 4. Göç ve Mültecilik Temalı Resimli Kitaplarda Yer Alan Olay Örgüsü ile İlgili Özellikler

Kitapların Olay Örgüsü Özellikleri	Toplam			
	n	%	n	%
Doğrudan göç ve mültecilik deneyimi ele alınmış	15	75.0	20	100.0
Dolaylı yoldan göç ve mültecilik deneyimi ele alınmış	5	25.0	20	100.0
Savaş sonrası göç edilen yer bilgisi barındırıyor	12	60.0	20	100.0
Savaş sonrası göç edilen yer bilgisi barındırmıyor	8	40.0	20	100.0
Olay birinci kişi tarafından anlatılmış	16	80.0	20	100.0
Olay dışarıdan gözlemci tarafından anlatılmış	4	20.0	20	100.0
Toplumsal roller yansıtılmış	4	20.0	20	100.0
Toplumsal roller yansıtılmamış	16	80.0	20	100.0
Kitabın göçmen çocuklar üzerindeki olumlu etki oluşturacak öğeler barındırması	8	40.0	20	100.0
Yeni bir yuva bulma umudu yansıtılmış	9	45.0	20	100.0
Ait hissetme umudu yansıtılmış	5	25.0	20	100.0
Eski yaşantısına geri dönme umudu yansıtılmış	3	15.0	20	100.0
Sürecin zorlayıcı duyguları yansıtılmış	3	15.0	20	100.0

Tablo 4'te göç ve mültecilik temalı resimli kitaplarda yer alan olay örgüsü ile ilgili özellikler verilmiştir. İncelenen 15 kitap (75.0) doğrudan göç ve mültecilik deneyimini anlatmaktadır. Ana karakterin yaşadığı göç yolculuğu ön plana çıkarılmaktadır. Beş kitapta (%25.0) göç ve mültecilik deneyimi dolaylı olarak aktarılmıştır. Bu kitaplardan sadece 2'sinde (%10.0) yaşanan zorluklara dikkat çekilmiş, 1 kitapta (%5.0) işgal edilen toplumlarında işgalcileri kültürel ve sosyal olarak etkilediği vurgulanmış, yine 1 kitapta (%5.0) savaş sonrası ana vatana odaklanılmış, ülkesinde kalan insanların çevresinde meydana gelen değişiklikler (bahçelerin hasar görmesi, yolların bozulması vb.) ön plana çıkarılmıştır. Bir kitapta (%5.0) ise yeni bir yerde yaşamının korkusu ve zorlayıcı etkisi üzerinde durulmuştur.

Resim 6. Yolculuk, Sanna F., Çev: Sevde Z. (s:23, 2016: Taze Kitap)

Resim 6'da "Yolculuk" (Sanna, 2016, s.23) kitabından bir görsel paylaşılmıştır. Görselfde annesine sarılmış olan çocuklar resmedilmiştir. Bu ailenin bir parçası olan anlatıcı çocuk, "ormanın derinliklerinde ve karanlığın içinde etraftan gelen seslerden çok korkuyordum." ifadesi ile endişesini dile getirmektedir (Sanna, 2016, s.23). Sürecin belirsizliği ve uzunluğu anlatıcı çocuk üzerinde korkuya sebep olmaktadır.

İncelenen 12 kitapta (%60.0) savaş sonrası göç edilen yer bilgisi bulunmaktadır. Bir kitapta (%5.0) kamp alanı resmedilmiş ve "geçici yer" vurgusu yapılmıştır. Sekiz kitapta (%40.0) göç edilen yer bilgisi bulunmamaktadır. Bu kitaplarda ağırlıklı olarak uzun göç yolculuğu anlatılmış, göç sürecindeki zorluklara dikkat çekilmiştir. Ayrıca sıklıkla yer değiştirme ve yer değiştirilen yerlerde karşılaşılan kültürel farklılıklar ya da kabul edilememe durumları üzerinde de durulmuştur.

Resim 7. Bot Hikayesi, Maclear K., Çev:Yeni Ö. F. (s:18, 2020: Albaraka Çocuk Yayınları)

Örneğin Resim 7’de “Bot Hikayesi” (Maclear, 2020, s.18) kitabından bir görsel paylaşılmıştır. Bu görselde olayları aktaran çocuk, “bazen sadece bir süreliğine böyle” ifadesi ile yaşanan yerin sıklıkla değiştiğini, bazı zamanlar kamp alanlarında kaldığını ancak bu alanların da geçici olduğunu anlatmaktadır (Maclear, 2020, s.18).

Kitapların 16’sında (%80.0) olay birinci kişi tarafından aktarılmış; 4’ünde (%20.0) ise olayları dışardan gözleyen bir kişi tarafından aktarılmıştır. Konu ile ilgili karakterler arka planda yer almaktadır. Birinci kişi tarafından aktarılan olay örgüsünde karakterlerde savaş ya da göç öncesi mutlu oldukları, bu süreçle yeni bir yer ararken umutlu oldukları, evlerini ve kayıplarını özledikleri vurgulanmıştır. Bir kitapta bu sürecin zorlu olsa da yeni bir deneyim olduğu vurgulanmıştır.

Benim Adım Mülteci Değil (Milner, 2019, s.5) kitabında, “yaşadığımız şehre hoşça kal diyeceğiz. Biraz hüziünlü olabilir, ama aynı zamanda çok heyecan verici.” ifadesiyle evinden ayrılmak zorunda kalan çocuğun durumu kavramaya çalıştığı ve bu yeni deneyimi hem zor hem de heyecan verici bulduğu belirtilmektedir.

Yine 4 kitapta (%20.0) kurgulanan karakterlerin toplumsal rollerine değinilmiştir. Bir kitapta aile bireylerinin işleri, gün içinde nelerle uğraştıkları vurgulanmıştır. Bir kitapta bilindik anne baba rolleri (bebek uyutma, işe gitme, çocuğu okula götürme gibi) yer değiştirmiştir. Bir kitapta halkın uğraştığı işler resimlere detaylıca yansıtılmış, askerlerin ve halkın yaptığı işlere yer verilmiştir. Bir kitapta yaşanan ülkenin özellikleri, aile bireylerinin rolleri, konuşulan dil vurgulanmış ve yeni ülke ile farkları anlatılmıştır.

Resim 8. Zafer Kimin?, Mckee D., Çev: Mutlu Ü. (s:12, 2016: Uçanbalık Yayınları)

Resim 8’de “Zafer kimin?” (Mckee, 2016, s.12) kitabından bir görsel verilmiştir. Görselde insanlar, günlük işlerini yaparken resmedilmiştir. Bir grup insan, at arabasıyla yolculuk yapmakta, odun ve çuvalar taşınmaktadır. Aynı zamanda askerlerin de duvar boyama, eşya taşıma gibi işlerde halka yardım ettiği görülmektedir. Bu durum,

“...askerler yapacak başka iş bulamayınca halka yardımcı olmaya başlamış.” ifadeleriyle belirtilmiştir (Mckee, 2016, s.12).

Kitapların 17’sinde (%85.0) “Yeni bir yuva bulma umudu” ve “Bulunduğu yere ait hissetme umudu” vurgulanmıştır. Bu kitaplardan 9’unda (%45.0) yeni bir yer arayışı ele alınmış; 5’inde (%25.0) ise buldukları yere ait olma hissi ve alışma süreci vurgulanmıştır. Üç kitapta (%15.0) eski hayatına özlem duyma, evine geri dönme umudu anlatılmaktadır. Doğrudan mültecilik deneyimini anlatmayan kitapta (%15.0) pek çok farklı duygunun bir arada yaşanması ve sürecin zorluğu vurgulanmıştır.

Resim 9. Yolculuk, Sanna F., Çev: Sevde Z. (s:40, 2016: Taze Kitap)

Resim 9’da “Yolculuk” (Sanna, 2016, s.40) kitabından bir görsel verilmiştir. Görselfe anlatıcı çocuk yolculuklarını kuşların göçlerine benzetmekte ve yeni bir yuva bulma umudunu, “Belki, bir gün, aynı bu kuşlar gibi biz de yeni bir yuva buluruz. Hikayemize baştan başlayabileceğimiz bir yuva...” ifadeleri ile belirtmektedir (Sanna, 2016, s.39).

İncelenen kitapların 8’inde (%40.0) olay örgüsü ve karakter kurgusu bu kitapla etkileşime geçecek olan mülteci çocuklar üzerinde olumlu bir imaj etkisi yaratabilir, kendilerine saygılarını destekleyebilir. Kitaplarda korku ve alışma sürecinin her iki ülkenin insanları için de zamanla geçeceğine değinilmiştir. Sürecin zorluğu karşısında umudunu kaybetmeyen, zorluklara dirençli karakterler sonunda kendilerini iyi hissettiren, ait oldukları bir yuvaya yeniden sahip olmaktadır. Bir kitapta dilsel farklılığın süreci anlatılmıştır. Eğlenceli ifadelerle yer verilmiştir. Zorlukların kolaylaştırıcı ifadelerle anlatılması, bu deneyimi yaşamak zorunda kalacak olan çocuklara yalnız olmadıklarını ve süreçle baş edebilecek güçte olduklarını hissettirebilir.

Resim 10. Galiba Hışırđıyorum!, Aslan S. (s:13, 2020; İletişim Yayınları)

Resim 10'da "Galiba Hışırđıyorum" (Aslan, 2020, s.13) kitabından bir görsel verilmiştir. Görselde Kalabalık ülkesinde yaşayan bir aile alışık olmadıkları, kendi ülkelerinden oldukça farklı bir ülkeye göç etmiştir. "Eh dedi ninem, biz Ptliyoruz, Turuncular hışırđıyor. Dur bakalım şimdi ne olacak?" ifadesiyle dilsel farklılığa dikkat çekilmiştir (Aslan, 2020, s.13).

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada 3-8 yaşa hitap eden göç ve mülteci konulu çocuk kitapları ele alınmıştır. İlk olarak göç ve mülteci konulu resimli kitaplarda yer alan resimlerin özellikleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda kitapların resimlerinde göç eden ve mülteci karakterlerin yarıya yakınının (%45) orantılı; üçte birinin orantsız vücut çizimlerine sahip olduğu, diğer karakterlerin bir gölge gibi çizildiği saptanmıştır. Küçük çocuklar için kitapta bulunan resimler çok önemlidir. Resimli kitaplar özenle tasarlanmıştır ve estetik özellikler taşırlar. Kitap resimleri farklı tasarımsal özellikler içermektedir (Sipe ve McGuire, 2006). Özellikle küçük çocuklar okuma yazma bilmedikleri için hikayeyi dinlerken ve kavramaya çalışırken resimleri yorumlarlar ve hikayenin içeriğini resimlerle ilişkilendirirler. Küçük çocuklar için resimler bu sebeple yazıdan daha fazla dikkat çekmektedir (Mol ve Bus, 2011). Dolayısıyla küçük çocuklar için özel konuları işleyen kitaplarda bulunan karakterlerin resimleri özenle çizilmelidir. Kara (2019), çocuk kitaplarındaki karakter tasarım yöntemlerinden bahsetmiş ve karakterlere ait biçimsel özelliklerin farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Kara'ya (2019) göre karakterleri resmederken her sanatçının sadeleştirme, karikatürize etme, deformasyona uğratma, abartma, insanlaştırma ve manipüle etme gibi yöntemlerle farklı bir tarzı vardır ve bu tarz da yıllar içerisinde kazanılmaktadır. Kitap resimleyen sanatçının çizimleri bu şekilde orijinalite kazanmaktadır. Bu sebeple, çalışma kapsamında incelenen kitaplarda karakterlerin sanatçının kendi tarzına bağlı olarak farklı biçimlerde (tarzlarda) resmedildiği söylenebilir. Öte yandan alanyazında farklı kültürlerle ilgili kitaplarda

bulunan resimlerin önemli olduğu ve görsellerin bir kültürün yanlış veya uygunsuz temsillerini tasvir ettiğinde, bu durum “ötekileştirme” ile sonuçlanabildiğine ilişkin görüşler vardır. Pang (1992) ve Morgan (2009), eğitimcilerin geleneksel kıyafetler giyen karakterlere dayanan kitaplardan kaçınmaları ve eğer bu şekilde resimlenmiş karakterler kullanılıyorsa, bu kıyafetlerin sadece özel günlerde giyildiğinin altını çizmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak çocuk kitaplarındaki resimlerin çocukların yaşına ve gelişimine uygun olması ve onlarda olumsuz his uyandırmayacak nitelikte olması en önemli husustur. Bu bakımdan genel olarak incelenen kitaplardaki görsellerin ve resimleme tekniklerinin uygun olduğu söylenebilir.

İncelenen kitaplarda karakterlerin fiziksel özelliklerine bakıldığında sadece 3 kitapta sürecin zorluğu, giysilerin kirlenmesi, eskimesi, saçların dağılması gibi durumlar aşamalı olarak yansıtılmıştır. Kitapların yarısından fazlasında karakterler temiz giysilerle resmedilmiştir. Benzer olarak Temur (2019), bu konuyu işleyen kitapların bir kısmında göç etmek zorunda kalan bireylerin betimlenmesinde olumsuz ifadeler olduğunu saptamıştır. Yine Dolan (2013), göç ve mülteci temasını ele alan resimli kitapları eleştirel okuryazarlığa katkısı açısından incelemiştir. Çalışmasında kitaplarda kurgunun, kişisel tanıklıklar; kayıp ve yalnızlık, kimlik; dayanıklılık, yolculuk; kargaşa ve kaos, yeni bir ülkeye yerleşme süreci; yeni bir ülkede zorluklar ve deneyimler gibi bir dizi tema etrafında şekillendiğini saptamıştır. Ayrıca bu tür kitapların sınıf içinde kullanılmasının eleştirel düşünme becerisine katkı sağlayacağını vurgulamıştır.

Göç ve mülteci konulu kitaplarda diğer bir önemli konu, kültürel farklılıkların nasıl resmedildiğidir. Yapılan çalışmada sadece 1 kitapta göçmen karakterler yeni ülkenin insanlarından farklı olarak resmedilmiştir. Dört kitapta gidilen ülkelerin özelliklerini yansıtan yerler ve çocuklar arasındaki ırksal farklılıklar resmedilmiştir. Kitapların çoğunluğunda kültürel farklılıklar vurgulanmamıştır. Çocuk kitaplarının tarihçesine bakılacak olursa 1940'lerden bu yana yapılan çeşitli araştırmalar, oyuncak bebekleri veya farklı ırkları temsil eden resimleri kullanarak çocukların ırk tercihlerini incelemiş ve azınlık gruplarından çocukların sıklıkla beyaz oyuncak bebekleri veya beyaz insan resimlerini tercih edeceklerini veya bunlarla özdeşleşeceklerini ve beyaz ırkın üstünlüğüne dair öğrenilmiş bir inancın olduğunu ortaya koymuştur (Clarke ve Watson, 2014). Benzer olarak Dionne (2014), Kanada'da 2003 ve 2012 yılları arasında Fransızca yayımlanan resimli kitapları farklı kültürlere yer verme açısından incelemiştir. Çalışma sonucunda insan karakterlere yer veren 794 resimli kitapta, azınlık grupların sadece 43'ünde (% 5,4) temsil edildiğini saptamıştır. İncelenen 756 (%95,21) resimli kitapta beyaz ırkın temsil edildiğini belirtmiştir. Ancak Strekalova-Hughes(2019), göç ve mülteci konulu resimli kitaplarda bir kültürün kendi yaşam tarzları ve standartlarının üstünlüğünü vurgulamak yerine kitapların sosyal adaleti teşvik edici olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle, çalışma kapsamında incelenen kitapların bu konuda olumlu tutum sergiledikleri söylenebilir.

Araştırmanın ikinci sorusu olarak, kitaptaki karakterlerin hayali ya da gerçek hayatta karşılaşılabilecek özellikler taşıyıp taşımadığı, ana karakter ya da yan karakter

olma durumu, diğer karakter ve toplumun göçmenlere bakış açısının nasıl yansıtıldığı incelenmiştir. Çalışma sonucunda kitapların çoğunluğunda (17 kitap) karakterler insan olarak kurgulanmıştır. Kitapların 3 tanesinde ise hayvan karakterler üzerinden göç yolculuğu anlatılmıştır. İncelenen kitaplarda özellikle yaş grubu küçüldükçe hayali karakter üzerinden konunun anlatımının yapıldığı görülmüştür. Kitapların yine çoğunluğunda karakterler ana karakter olarak kurgulanmıştır. Adam, Barratt-Pugh ve Haig (2017), yaptıkları çalışmada okul öncesi eğitim ortamlarında bulunan çocuk kitaplarının yaklaşık %50'sinin hayvan hikayeleri olduğunu bulmuşlardır. Marriott (2002), yaptığı çalışmasında 1074 resimli kitabı incelemiş, kitapların yarısından fazlasının hayvanları veya onların yaşam alanlarını içerdiğini ve bu kitaplar içinde %2'sinden azının hayvanları gerçekçi bir şekilde tasvir ettiğini bulmuştur. Bunun yerine hayvan karakterlerin çoğunluğunun insani özellikler taşıyan (anthropomorphized) hayvanlar olduğunu saptamıştır. Farklı kültürleri anlatan kitaplarda hayvan karakterlerin olması ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Larsen, Lee ve Ganea (2018), yaptıkları çalışmada hayvan hikayelerini kültürlerarası anlayışları ve çeşitliliğe saygıyı teşvik etmek için bir araç olarak seçmenin etkili olmadığını, bir hikayenin ahlaki değerinin çocukların eylemine çevrilmesini sağlamada insan karakterleri olan gerçekçi hikayelerin daha etkili olduğunu bulmuşlardır. Walker, Gopnik ve Ganea (2015), yaptıkları çalışmada ise okul öncesi çocuklara (n= 108), nedensel ilişkinin yerleştirildiği gerçekçi veya hayali kurguda hikayeleri dinletmişler ve çalışma sonucunda 3 yaş grubu çocukların, hikayenin altında yatan nedensel yapıya duyarlı olduklarını bulmuşlar ve çocukların gerçekçi kurgulanan karakterlerden oluşan içeriği genelleştirme olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bu sebeple incelenen kitapların çoğunluğunun gerçekçi kurguda olması ve karakterlerin insan olması, çocuklar tarafından konunun doğru anlaşılmasını sağlamada faydalı olabilecektir.

Yine incelenen kitapların sadece 4'ünde ülkelerinden göç etmek zorunda kalan karakterler, yeni bir ülkeye ulaştıklarında ev sahibi ülke tarafından sahiplenilmiş, 5 tanesinde ise yok sayılmıştır. Kitapların 3 tanesinde başlangıçta kabul edilmeseler de zamanla benimsedikleri vurgulanmıştır. Alanyazına bakacak olursak Balta(2018), çalışmasında konu ile ilişkili kitapları kültürleşme modeli perspektifinden değerlendirmiştir. Bu tür kitapların yazılma hedefinin mülteci bireyleri anlamak olduğu vurgulanmıştır. Yine Bulut (2018), göç ve mültecilik temasının kitaplarda işlenmesi yalnızca göç eden çocuklar için değil göç edilen ülkedeki çocukların durum hakkında gerçekçi bilgi sağlaması ve göç eden bireylerle empati kurabilmesi için de önemli olduğunu, kitapların konuyu farklılıklara saygı, eşitlik, paylaşma, dayanışma ve güven gibi değerleri kazandıracak şekilde işlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak Savur (2019), yaptığı çalışmasında göç temalı kitaplarda göç eden bireylerin kültürel farklılıklardan dolayı yaşadıkları zorluklardan bahsedildiğini saptamıştır. Kitaplarda göç eden karakterlerin sığındıkları ülkedeki yaşam şeklinin kendi alışkanlıklarına benzememesinin yeni düzene uyum sağlama noktasında güçlüğü yol açtığını belirtmiştir.

Araştırmanın üçüncü sorusu olarak kitaplarda, gelenek ve görenekleri, yaşayış tarzları, aile yapıları, üyeleri arasındaki ilişkiler, bireylerin sorumlulukları gibi toplumsal yönlerin nasıl ele alındığı ve olayın nasıl bir sonla bitirildiği incelenmiştir. İncelenen kitapların çoğunluğunda doğrudan göç ve mültecilik deneyimi işlenmiştir. Beş kitapta göç ve mültecilik deneyimi dolaylı olarak aktarılmıştır. İncelenen 12 kitapta savaş sonrası göç edilen yer bilgisi bulunmaktadır. Sadece bir kitapta kamp alanı resmedilmiş ve “geçici yer” vurgusu yapılmıştır. Kitapların 16 tanesinde olay birinci kişi tarafından aktarılmıştır. Yine kitapların çoğunluğunda “Yeni bir yuva bulma umudu” ve “Bulunduğu yere ait hissetme umudu” vurgulanmıştır. Yapılan çalışmada incelenen kitapların 8’inde olay örgüsü ve karakter kurgusu bu kitapla etkileşime geçecek olan mülteci çocuklar üzerinde olumlu bir imaj etkisi yaratabilir, kendilerine saygılarını destekleyebilir. Ancak Savur (2019) incelediği kitaplarda ev sahibi toplumun göç eden bireyleri “misafir” olarak gördüğünü, ev sahibi ülkedeki bireylerin göç edenlerden rahatsız olduğunu bu sebeple kendini ait hissetme duygusunun eksikliğinden bahsetmiştir.

Bulut (2018)’un çalışmasında, mültecilik konusunun işlenişinde; insanların ülkelerinden göçe zorlayan koşulların olması, kitabın ana karakteri olan çocuğun yaşadığı kayıplar, yeni bir yere göç etme ve hikayenin çocuğun mutluluğu ile sonlanması olacak şekilde bir döngünün olduğunu belirtmiştir. Özellikle bu tür konuları ele alan resimli çocuk kitaplarında farklı kültürde yer alan bireyler için “vahşi” veya “geri” gibi aşağılayıcı ve önyargı belirten ifadeler bulunmamalıdır. Karakterler hikayede kendi sorunlarını çözmelidir. Resimler, karakterlerin birbirleriyle farklılıklarına dikkat çekmeli, tek tip, kalıplaşmış resimlerden kaçınılmazdır (Higgins, 2000). Temur (2019), ilkökul çocuklarına hitap eden 23 kitabı incelemiş, kitapların 11 tanesinde göç eden bireylere yönelik olumsuz ifadeler yer aldığını ve göç eden bireylerin küçümsendiğini saptamıştır.

Dissanayake Mudiyansele (2016), yaptığı çalışmasında, Avustralya’da bulunan çok kültürlü resimli kitaplarda kültürel farklılıklara ilişkin, empatik anlatı tekniğinin nasıl kullanıldığını incelemiştir. 17 göç temalı Avustralya resimli kitaplarından örnekler alarak, resimli kitapların, göçmenlerin deneyimlerinin kurgusal olarak hikaye yoluyla işlenmesinin, okuyucuların göçmenlerin ve mültecilerin kötü durumlarına ilişkin farkındalıklarını geliştirdiğini, özellikle hoşgörü ve empati becerilerini desteklediğini belirtmiştir.

Gök ve Mülayim (2021), 39 adet resimli çocuk kitabını kapsayıcı eğitim açısından incelemişler ve çalışma sonucunda incelenen kitaplarda göç-taşınma, farklı sosyo-kültürel özelliklere çok fazla yer verilmediğini ve toplumsal açıdan önemli olan bu konuları işleyen resimli kitap sayısının artması gerektiğini belirtmişlerdir.

Hope (2008), günümüzde göç eden ve mülteci konumunda bulunan çocuk sayısının giderek arttığını, okul ortamlarının farklı kültürdeki çocuklara karşı önyargısız ve

kabul eden ortamlara dönüşmesinin önemini vurgulamıştır. Özellikle sınıf ortamında yer alan bu tür kitapların eğitim öğretim sürecinin bir parçası haline gelmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine Welch (2011), gençler için dinamik, çok kültürlü bir kütüphane oluşturmak gerektiğini, çocuk ve gençlerin farklı kültürler hakkında bilgi edinmelerine ve yaşamları hakkında fikir edinmelerine yardımcı olmak için “Kitap Sohbetleri” veya “Edebiyat Çemberi”, sesli okuma, hikaye anlatımı, kitap arkadaşlığı ve diğer okuma ile ilgili projeleri önermektedir.

Leahy ve Foley (2018), öğretmenlerin eğitim ortamında önemli role sahip olduklarını, sınıf kitaplıklarını, çocukların ilgi ve okuma düzeylerinin ihtiyaçlarını karşılayacak geniş bir kitap yelpazesi sunacak şekilde yoğun bir özenle tasarlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Kitaplar gelişim için güçlü bir araçtır, bu nedenle öğretmenler genç okuyuculara sağladıkları materyaller hakkında bilinçli kararlar vermelidir. Tüm çocuklar, kendilerine hem benzer hem de farklı karakterler içeren çok çeşitli kitapları okuma deneyimleri edinmelidir. Tüm bu sebeplerle, okul öncesinden başlayarak tüm eğitim kademelerinde toplumsal konuları ele alan, farklı kültürleri anlatan her türden kitap ve materyallerin bulunması oldukça önemlidir.

Öneriler

Bu çalışmada erken çocukluk dönemine hitap eden göç ve mülteci konulu 20 resimli çocuk kitabı incelenmiştir. İlk olarak kitaplarda yer alan resimlerin özellikleri değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda çalışma grubunu oluşturan kitapların genel olarak konuyu işlemede, resimlemede ve karakterleri yansıtmada başarılı olduğu söylenebilir.

Ülkemizde göç etmek zorunda kalmış çocuk sayısı oldukça fazladır. Geçici koruma altında olan çocukların eğitim ortamında akranları tarafından kabul edilmeleri, yaşadıkları durumun akranları tarafından anlaşılması ve farkındalık sağlanması için göç ve mülteci olma konusunu işleyen nitelikli çocuk kitapları önemli araçlardır. Sayıca az olan kitapların sayısının artması için göç ve mülteci olma konusunun yayınevleri ve yazarlar tarafından öncelikli konular arasında yer alması önerilmektedir. Öğretmenlerin eğitim ortamlarında, bu tür kitapları sınıf kitaplıklarına alması, okuma etkinlikleri ve projeleri uygulaması bir diğer öneridir.

Ülkemizde alanyazına bakıldığında, konu ile ilgili olarak çok fazla araştırma olmadığı görülmektedir. Her eğitim kademesi için benzer çalışmaların yapılması, göç ve mültecilik temalı kitaplar ile ön test son test desenli deneysel çalışmalar yapılarak çocuklar üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Yapılan çalışma 3-8 yaş grubuna hitap eden, göç ve mülteci olmayı konu alan 20 resimli kitap ile sınırlıdır. Erken çocukluk dönemine hitap eden ve kapsayıcı eğitim ile ilgili konuları işleyen (farklı kültürler, farklılıklara saygı, özel gereksinimli olma, doğal afetler gibi) kitapları da nitelik açısından değerlendiren çalışmaların yapılması

önerilmektedir. Alanyazında bu tür konularda yazılmış kitapların genellikle konu ve olay örgüsü analizlerine rastlanmaktadır. Ancak kitaplardaki resimler ve karakterlerin detaylı olarak incelendiği sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. İleride yapılacak çalışmalar için kapsayıcı eğitimle ilgili kitaplarda bulunan resimlerin ve karakterlerin nitelikli kitap ölçütleri bakımından detaylı değerlendirildiği araştırmalar yapılması önerilmektedir. Özellikle farklı kültürlerin nasıl resmedildiği, farklı kültürlere ait özelliklerin nasıl betimlendiği, kitaptaki özel gereksinimli çocuk karakterlerin özellikleri (farklılık yerine benzerlik vurgulanması gibi), nasıl resmedildikleri, kıyafetleri (temiz-kirli vb) gibi özelliklerin ele alındığı çalışmalar olması sadece eğitimcilere değil çocuk kitabı yazar ve çizerlerine rehberlik edecektir.

Kaynakça

- Adam, H., Barratt-Pugh, C., ve Haig, Y. (2017). *Book collections in long day care: Do they reflect racial diversity?* Australasian Journal of Early Childhood, 42(2), 88-96. <https://doi.org/10.23965/AJEC.42.2.11>
- Aslan, C. (2014). *Türkiye’de çocuk ve gençlik edebiyatı’nda duyarlı konuların ele alınışı üzerine eleştirel bir yaklaşım*. Eleştirel Pedagoji 6(32), 51-56.
- Baghban, M. (2007). *Immigration in childhood: Using Picture Books to Cope*. The Social Studies, 98(2), 71-76. <https://doi:10.3200/TSSS.98.2.71-76>
- Balta, E. E. (2018). *Çocuk kitaplarında mülteciler ve kültürleşme stratejileri*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(2), 487-498. <https://doi.org/10.21547/jss.390833>
- Bulut, S. (2018). *Çocuk edebiyatına sığınanlar: Zorunlu göç öyküleri*. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8(14). <https://doi:10.26466/opus.406296>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınları
- Bowen, G. A. (2009). *Document Analysis As A Qualitative Research Method*. Qualitative Research Journal. 9/2. 27-40. <https://doi:10.3316/QRJ0902027>
- Clarke, V., ve Watson, D. (2014). *Examining whiteness in a children’s centre*. Contemporary Issues in Early Childhood, 15(1), 69-80. <https://doi.org/10.2304/ciec.2014.15.1.69>
- Cummins, A. (2016). *Refugees and immigrants in children’s fiction*. New Books to Build Understanding Across Borders. A Journal of the Texas Council of Teachers of English Language Arts, 46(2), 24-29.
- Deniz, A. ve Gönen, M. (2020). *Resimli öykü kitaplarını değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 4(2), 88-116.
- Dionne, A. M. (2014). *Multicultural children’s books at the French Canadian public library: Where can i find them?* Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML) 1:183 –190.

- Dissanayake Mudiyansele, K. (2016). *The role of picture books in developing an empathic response towards cultural difference*. Doctor of Philosophy Thesis, Faculty of Education Queensland University of Technology.
- Dolan, A. (2013, June). *Making development issues accessible through picturebooks* [Oral presentation]. Proceedings book of the Irish Association for Social, Scientific and Environmental Education Annual Conference, Waldro, F. (Edt), (s. 127-147). Ireland.
- Dolan, A. (2014, May). *Intercultural education, picturebooks and refugees: Approaches for language teachers*. Children's Literature in English Language Education Journal, 2(1), 92-109.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. ve Hyun, H. H. (2006). *How to design and evaluate research in education* (6 b.). McGraw-Hill Companies.
- Fletcher, K. L., ve Reese, E. (2005). *Picture book reading with young children: A conceptual framework*. Developmental review, 25(1), 64-103.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021, 25 Nisan). Geçici koruma. T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- Gök, N., F. ve Mülayim, B. (2021). *Resimli çocuk kitaplarında kapsayıcı eğitim öğelerinin incelenmesi*. Uygulamada Eğitim ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 1(1), 63- 78.
- Gönen, M. (2013). *Çocuk edebiyatı*. Eğiten Kitap Yayınevi.
- Higgins, J. J. (2000). *Multicultural children's literature: Creating and applying an evaluation tool in response to the needs of urban educators*. Antioch University Press.
- Hope, J. (2008). *"One day we had to run": The development of the refugee identity in children's literature and its function in education*. Children's Literature in Education, 39, 295-304. <https://doi:10.1007/s10583-008-9072-x>
- Işıtan, S. (2013). Özel amaçla yazılmış çocuk kitapları: Çocuk kitaplarında engelli kavramı (sf:159-175). Gönen, M. (Edt), *Çocuk edebiyatı* içinde. Eğiten Kitap Yayınevi.
- Kara, C. (2019). Çocuk kitapları illüstrasyonunda karakter tasarım yöntemlerinin sınıflandırılması. International Social Sciences Studies Journal, 5(30): 685-696. <http://dx.doi.org/10.26449/sssj.1269>
- Karatay, H. (2011). Çocuk edebiyatı metinlerinde bulunması gereken özellikler. T. Şimşek (Edt), *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı* içinde (s. 78-122). Ankara.
- Karagöz, B. (2018). *Resimli Çocuk Kitaplarında Gözden Kaçan Bir Alan: İleti Sorunsalı*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17(68), 1765-1787.
- Larsen, N. E., Lee, K., ve Ganea, P. A. (2018). *Do storybooks with anthropomorphized animal characters promote prosocial behaviors in young children?* Developmental Science, 21(3). <https://doi:10.1111/desc.12590>.
- Leahy, M. A. ve Foley, B. C. (2018). *Diversity in children's literature*. World Journal of Educational Research. 5(2), 172-183. <https://doi:10.22158/wjer.v5n2p172>

Göç ve Mülteci Konulu Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi

- Lynch-Brown C., Tomlinson C.M ve Short K.G. (2014). *Essentials of children's literature*, Pearson Education.
- Lukens, R., Simith, J. J., ve Coffel, C. M. (2021). Resimli kitaplar. (Çev: C. Pamay), *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış* içinde (s. 47-77).
- Marriott, S. (2002). *Red in tooth and claw? Images of nature in modern picture books*. *Children's Literature in Education*, 33, 175–183. <https://doi.org/10.1023/A:1019677931406>
- Matulka, D. I. (2008). *A picture book primer: Understanding and using picture books*. Greenwood Publishing Group.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *Okul öncesi eğitim programı*. MEB Yayınları.
- Melanlıoğlu, D. (2020). *Kardeş veya yük: Mülteci çocuk kahramanların bakış açısıyla kültürlerarası etkileşim*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 95-115. <https://doi.org/10.29000/rumelide.791102>
- MEB (2020). *Kapsayıcı eğitim modül 8: Geçici koruma altındaki çocuklarla çalışma*. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2015). Nitel veri analizi. S. Akbaba ve A. Ersoy (Çev. Edt), (2. Baskıdan Çeviri, 1. Baskı) (50-89). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Mol S.E. ve Bus A. G. (2011). *To read or not to read: A meta-analysis of print exposure from infancy to early adulthood*. *Psychol Bull*, 137(2):267-96. <https://doi.org/10.1037/a0021890>. PMID: 21219054.
- Morgan, H. (2009). *Gender, racial, and ethnic misrepresentation in children's books: A comparative look*. *Childhood Education*, 85(3), 187-190. <https://doi.org/10.1080/00094056.2009.10521389>
- Pang, V. O. (1992). *Beyond chopsticks and dragons: Selecting Asian-American literature for children*. *Reading Teacher*, 46 (3), 216-224.
- Perruchoud, R. ve Redpath-Cross, J. (2013). *Uluslararası göç hukuku. Göç Terimleri Sözlüğü No 31 içinde* (s. 35-63), 2. Baskı, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Yayınları.
- Savur, S. (2019). *Günümüz Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Mülteci Sorunu*. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sipe, L. R. ve McGuire, C. E. (2006). *Picturebook endpapers: Resources for literary and aesthetic interpretation*. *Children's Literature in Education*, 37:291–304. <https://doi.org/10.1007/s10583-006-9007-3>
- Sever, S. (2021). *Çocuk ve edebiyat*. Tudem Yayın Grubu.
- Strekalova-Hughes, E. (2019). *Unpacking refugee flight: Critical content analysis of picturebooks featuring refugee protagonists*. *International Journal of Multicultural Education*, 21(2), 23-44.
- Şirin, M. R. (2012). *Çocuk ve ilk gençlik edebiyatı ders notları*, s:75-78. (Marmara Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Bölümü 2008-2012) (www.cocukvakfi.org.tr; Çocuk Edebiyatı Okulu Bölümü)

- Temur, A. G. (2019). Çocuk edebiyatında göç ve göçmenlik. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 9(2), 451-466.
- Uğur, N. (2019). Kapsayıcı eğitim ve mülteci çocukların eğitimi. Taneri, P. O. (Edt), *Kuramdan uygulamaya kapsayıcı eğitim* içinde (s. 197-225). Pegem Akademi Yayınları
- Walker CM, Gopnik A., ve Ganea PA. (2015). *Learning to learn from stories: Children's developing sensitivity to the causal structure of fictional worlds*. Child Development, 86(1):310-8. <https://doi.org/10.1111/cdev.12287>.
- Welch, B. (2011). *Multiculturalism in school libraries*. Department of Educational Leadership and Human Development. University of Central Missouri
- Yıldırım, A. ve Şimşek , H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O. ve Yakar, Y. M. (2018). *Türk çocuk edebiyatında sorun odaklı yaklaşım*. Çocuk ve Medeniyet, 3(6), 29-42.
- Yılmaz, O. ve Destegüloğlu, B. (2021). Çocuk kitaplarında akran zorbalığı. Millî Eğitim,50 (230), 241-257.

Göç ve Mülteci Konulu Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi

Ek 1. İncelenen Kitapların Listesi

Kitap Adı	Yayınevi	Yazar	Çizer	Çevirmen	Basım Yılı	Baskı Sayısı	Sayfa Sayısı
Arkadaşım Korku	Taze Kitap	Francesca Sanna	Francesca Sanna	Zeynep Sevde	2020	1.	32
Başka Bir Yerde Yaşasaydım	ABM Yayınevi	Constance Qrbeck-Nilssen	Akın Düzakın	Akın Düzakın	2017	3.	32
Bavulumdaki Kırk Fincan	Pearson Yayınları	Chris Naylor-Ballesteros	Chris Naylor-Ballesteros	Melike Hendek	2019	1.	32
Benim Adım Mülteci Değil	Arden Yayıncılık	Kate Milner	Kate Milner	Aren Turhan	2019	1.	32
Bir Balina Bir Bavula Nasıl Sığar	Ketebe Yayınları	Guridi	Guridi	Beyza Fırat	2020	1.	28
Bir Kuş Olsaydım	Nar Çocuk	Fatima Sharafeddine	Amal Karzai	Abdulkerim Lale	2014	1.	24
Bot Hikayesi	Albaraka Çocuk	Kyo Maclear	Rashin Kheiriyeh	Ömer Faruk Yeni	2020	1.	44
Dönme Dolap	Doğan Egmont	Tülin Kozikoğlu	Hüseyin Sönmezay	-	2020	1.	40
Evinden Uzakta	Gergedan Yayınları	Pimm Van Hest	Aron Dijkstra	Öznel Akdik İşli	2017	1.	27
Galiba Hışırđıyorum!	İletişim Yayınları	Sema Aslan	Cansu Dinç	-	2020	1.	48
Herkese Yer Var	Nar Çocuk	Anahita Taymourian	Anahita Taymourian	Abdulkerim Enes Esen	2020	1.	36
Hoş Geldiniz!	Redhouse kidz Yayınları	Barroux	Barroux	Oğuzhan Aydın	2017	4.	32

Karton Kutu	Uçan At	Merve Çirişoğlu Çotur	Merve Çirişoğlu Çotur/ Yasemin Kula	-	2018	1.	40
Kayıptaki Son Çocuk	Timaş Çocuk	Maya Mizuno, Vonne Hemels/	Golden Sweet	Sevde Tuba Okçu	2018	3.	44
Rengarenk Bir Bahçe	Ketebe Yayınları	Bettül Duran	Shima Zarei	-	2021	1.	32
Savaşın Başladığı Gün	Ketebe Yayınları	Nicola Davies	Rebecca Cobb	Gamze Özdemir	2020	1.	32
Yolculuk	Taze Kitap	Francesa Sanna	Francesa Sanna	Zeynep Sevde	2016	1.	48
Tarık ve Beyaz Karga	Sarıgaga Yayınları	Kutup Yıldızı Kolektifi/ Sadi Güran	Sadi Güran	-	2018	2.	32
Taştan Adımlar Bir Mülteci Ailenin Yolculuğu	Nesin Yayınevi	Margriet Ruurs	Nizar Ali Badr	Sanem Öge	2017	3.	40
Zafer Kimin?	Uçanbalık Yayınları	David McKee	David McKee	Ümit Mutlu	2017	1.	32